

چکیده

کتاب درسی از جمله عناصر مهم در آموزش و برنامه درسی است که باید از نظر محتوایی دارای اعتبار باشد و به گونه ای تنظیم گردد که به جای انتقال دانش به ذهن فراگیر، وی را در جریان یادگیری قرار دهد. پژوهش حاضر با عنوان تحلیل محتوای کتاب مهارت‌های اجتماعی اقتصادی سال اول پیش حرفه ای بر اساس تکنیک ویلیام رومی در صدد بررسی میزان بکارگیری شیوه فعال در محتوای کتاب بر اساس این تکنیک بوده است. این کتاب از سه جنبه متن، پرسش و تصاویر بررسی شده و نتایج حاصل از این پژوهش به این شرح است: ضریب درگیری متن کتاب ۰/۶۶ به دست آمده که در حد مطلوب (۰/۴ > ضریب درگیری > ۱/۵) قرار دارد و ضریب بدست آمده بیانگر ارائه فعال متن کتاب است. ضریب درگیری تصاویر کتاب ۱ بدست آمده و ضریب بدست آمده بیانگر ارائه فعال تصاویر کتاب است. ضریب درگیری پرسش‌های کتاب ۰/۷۸ بدست آمده و ضریب بدست آمده بیانگر ارائه فعال پرسش‌های کتاب است. با توجه به ضریب درگیری در تصاویر بخش های ۸۳ و ۸۴ همچنین در پرسش های بخش های ۶ و ۸ بازنگری و تجدیدنظر در این تصاویر و پرسش ها ضروری است.

کلید واژه: تحلیل محتوا- کتاب مهارت‌های اجتماعی اقتصادی- دوره پیش حرفه ای- ویلیام رومی

فصل اول: طرح تحقیق

۱-۱- مقدمه

یکی از مهمترین اهدافی که در آموزش و پرورش استثنایی دنبال می شود ایجاد همخوانی افراد (دارای نیازهای خاص) با جامعه می باشد و شامل گروه های نابینا، نیمه بینا، ناشنوا، نیمه شنوا، معلول جسمی حرکتی، ناتوان در یادگیری، بیش فعال یا اتیسم و کم توان ذهنی می باشد و این هدف با برنامه ریزی دقیق و کار آمد تحقق می یابد. یکی از ابزارهایی که در این زمینه نقش اساسی دارد برنامه ریزی درسی است که در زیر مجموعه آن کتب درسی می باشد و میزان همخوانی این کتب با نیازهای این گروه از اهمیت ویژه ای برخوردار است.

کتاب مهارت های اجتماعی - اقتصادی نیز که جهت آموزش مهارت های اجتماعی به کودکان کم توان ذهنی تدوین شده است، می تواند راهگشای کودکان عقب مانده ذهنی در یادگیری مهارت های اجتماعی و سازگاری در جامعه باشد.

علاوه بر هوشبهر پایین این گروه از کودکان، یکی از ملاک های تعریف و طبقه بندی آنها، نقص در رفتار سازشی یعنی سازگاری با دیگران در خانواده و اجتماع می باشد (رابینسون و رابینسون، ۱۹۷۵، ماهر، ۱۳۷۰).

---

¹ - Robinson & Robinson

کتاب مهارت‌های اجتماعی-اقتصادی^۱، بعثت اینکه کتابی جدید التالیف است نیاز به بررسی و تحلیل علمی دارد. زیرا به اعتقاد برخی از صاحب‌نظران، کتاب درسی یا محتوای آموزشی به ویژه در نظام‌های آموزشی متمرکز که محور مکتوب و مدون تعلیم و تربیت محسوب می‌شود و فعالیت‌ها و تجارب تربیتی دانش‌آموزان توسط معلم و حول محور آن سازماندهی می‌شود، به بررسی و تحلیل علمی نیاز دارد.

از جمله روش‌هایی که برای برنامه‌ریزان درسی، مولفین و تصمیم‌گیرندگان برنامه‌های درسی مفید و ضروری است، تحلیل محتوا^۲ است. این نوع تحلیل کمک می‌کند تا مفاهیم، اصول، نگرش‌ها، باورها و کلیه اجزاء مطرح شده در قالب دروس کتاب، مورد بررسی علمی قرار گرفته و با اهداف برنامه درسی مقایسه و ارزشیابی شوند (یارمحمدیان، ۱۳۷۷).

در همین راستا آموزش و تقویت مهارت‌های فردی و اجتماعی، اقتصادی و در نظر گرفتن نیازهای حرفه‌ای از اهداف آموزش و پرورش استثنایی است و لحاظ نمودن یک برنامه آموزشی منطبق با نیازها و تفاوت‌های فردی و استعداد‌های این گروه از نا کارآمدی و هرز رفتن توانایی‌ها جلوگیری می‌نماید.

(محمدی نیا، ۱۳۸۵)

کودکان کم توان ذهنی آموزش‌پذیر، دارای هوشبر ۷۵-۵۰ هستند و سرعت یادگیریشان به اندازه کودکان عادی نیست (افروز، ۱۳۷۲). بنابراین ارائه آن گونه آموزش‌های مناسب و مطلوب که بتوانند از آن بهره‌برند لازم و ضروری به نظر می‌رسد؛ در نتیجه اولین کلاس‌های ویژه این کودکان در اوایل قرن حاضر تشکیل شد.

---

^۱ -Social and economic skills
2-Content Analysis

دانش آموزان با نیازهای ویژه پس از طی دوره آمادگی و دبستان وارد دوره «پیش حرفه ای» می شوند و از کتابهای مخصوص این دوره که متناسب و هماهنگ با کتاب های دوره دبستان دانش آموزان عادی است، استفاده می نمایند. این گروه با داشتن یک برنامه آموزشی که مطابق نیازها و استعدادهای آن ها باشد، می توانند زندگی کامل و وضعیت رضایت بخشی را بگذرانند، شناخت بهتری از مسائل خود به دست آورند؛ از نظر اجتماعی پیشرفت کنند و از نظراقتصادی، استقلال کسب کنند. بنابراین باید کتاب های آن ها کاربردی باشد و محتوا به صورتی ارائه شود که آنها را با فعالیت های یادگیری درگیر کند.

از آن جا که کتاب درسی در نظام آموزش و پرورش یکی از عناصر مهم تلقی می شود و اگر محتوای آن هماهنگ و همسو با اهداف کمی و جزئی نظام آموزشی نباشد، نمی توان نسبت به تحقق اهداف مورد نظر امیدی داشت؛ بنابراین بازنگری و اصلاح و تجدید نظر علمی و اصولی در محتوای کتاب درسی اثرات مثبتی به دنبال خواهد داشت که یکی از آن ها ایجاد زمینه مناسب برای رشد پیشرفت تحصیلی دانش آموزان است (یار محمدیان، ۱۳۷۷).

در پژوهش حاضر کتاب مهارت اجتماعی - اقتصادی پایه اول دوره پیش حرفه ای، مورد تحلیل قرار می گیرد و بر اساس یافته های علمی و پژوهشی ضمن طرح نقاط ضعف و قوت، به ارائه پیشنهاد هایی برای استفاده در چاپهای بعدی این کتاب می پردازد.

ویلیام رومی یکی از متخصصان تعلیم و تربیت، یادگیری فعال را در کتاب های درسی مورد تاکید قرار می دهد، روش وی، روش تحلیل کمی است که به توصیف عینی و منظم محتوای آشکار مطالب درسی می پردازد.

۱-۲- بیان مساله

یکی از هدفهای اصلی آموزش و پرورش دانش آموزان با نیازهای ویژه، رساندن آنها به استقلال فردی، اجتماعی و اقتصادی است؛ به گونه ای که این افراد بتوانند ضمن احساس خود ارزشمندی، عضو مفیدی در جامعه نیز باشند (ویرسنزکی وهمکاران^۱، ۱۹۹۵).

طراحی و اصلاح سیستم آموزشی، پرورشی و توان بخشی با توجه به رویکردهای نوین آموزشی، در جهت تامین نیازهای دانش آموزان با نیازهای ویژه، از اهداف و وظایف سازمان آموزش و پرورش استثنایی است. برنامه های آموزشی مطابق با نیازها و استعدادهای این گروه از کودکان می تواند از طرد شدن، ناکارآمدی ارتباطی و عدم بکارگماری شغلی آنها جلوگیری کند و موجب پیشرفت آنها در زمینه های اجتماعی و اقتصادی گردد (سازمان آموزش و پرورش استثنایی کشور، ۱۳۸۶).

از نظر کرک و جانسون^۲ (۱۹۵۱) رسیدن به این هدف، نیازمند زمینه های زیادی است که یکی از آنها، محتوای آموزشی مناسب است. کتاب درسی که متناسب با ویژگیهای هوشی و میزان یادگیری این گروه از دانش آموزان باشد، می تواند راهگشای این مهم باشد، زیرا این گروه از کودکان نمی توانند از کتب آموزشی کودکان عادی همسن خود بهره کافی را ببرند و نیاز به متناسب سازی کلیه برنامه های آموزشی دارند. این گروه از کودکان علی رغم اینکه ده تا سیزده سال سن دارند اما از نظر ذهنی و رفتاری نشانه های گروه سنی کودکان ابتدایی را از خود بروز می دهند. در امریکا برخی از برنامه ریزان برای این گروه از کودکان برتقویت درسهای کلیدی یعنی خواندن، نوشتن و حساب کردن تاکید دارند و برخی اعتقاد دارند که برنامه این گروه از عقب ماندگان ذهنی (دوره راهنمایی) باید شامل واحدهای تجربی باشد. اما یک برنامه

---

1 - Wircenski & Scott

2 -kirk & Johnson

درسی کاملاً متعادل ویژه آنها، شامل هر دو زمینه یعنی درسهای کلیدی و زمینه های تجربی می شود (کرک و جانسون، مهدی زاده، ۱۳۷۴).

پس با وقوف به اهمیت نقش برنامه درسی برای رسیدن به این اهداف، کتاب درسی که عمده ترین منبع فراگیری است. یک تحلیل گر محتوا یا یک برنامه ریز درسی از طریق تحلیل می تواند پیام های نهفته در داستان های ساده یا متون کتاب درسی را با اهداف برنامه مورد بررسی قرار دهد و از طریق تحلیل محتوا، گرایش ها یا جانبداری های پنهان و آشکار را در متون برنامه تعیین کند (یارمحمدیان، ۱۳۷۷).

این تحلیل به دست اندرکاران و مولفین کتاب درسی کمک می کند تا در هنگام تدوین و تصمیم گیری گزینش و انتخاب کتاب درسی ویژه این کودکان، تصمیمات عاقلانه تری را اتخاذکنند. نوعی از تحلیل هایی که برای برنامه ریزان درسی، مولفین و تصمیم گیرندگان برنامه درسی بسیار مفید و ضروری است تحلیل محتوا است زیرا این تحلیل کمک می کند تا مفاهیم، اصول، نگرش ها، باورها و کلیه اجزاء مطرح شده در قالب دروس کتاب، مورد بررسی علمی قرار گرفته و با اهداف برنامه درسی مقایسه و ارزشیابی شوند. برای مثال: ممکن است محتوا و یا کتاب درسی نگرش ها و یا حالاتی را تشویق کند که با اهداف برنامه، تناسب چندانی نداشته باشد (یارمحمدیان، ۱۳۷۷).

آموزش مهارتهای اجتماعی - اقتصادی در کنار درسهای کلیدی و حرفه و فن از برنامه های پیش بینی شده و در حال اجرای این گروه از نوجوانان است که شامل ۲ واحد نظری و ۲ واحد عملی می باشد و در مجموع ۶ ساعت در برنامه هفتگی را به خود اختصاص داده است. یادگیری مهارتهای اجتماعی از ضروریات امروز بشر در اجتماعات انسانی است. چرا که آشنایی با قوانین و حقوق شهروندی، ارتباط با دیگران و حفظ استقلال در کنار بدست آوردن شغل برای تمام بشر لازم و برای این گروه از دانش آموزان از ضروریات زندگی در عصر ارتباطات است (مدیریت آموزش و پرورش استثنایی فارس، ۱۳۸۸).

با توجه به اهمیت نقش برنامه درسی و کتاب در پیشرفت آموزش ، کتاب مهارت اجتماعی - اقتصادی پایه اول پیش حرفه ای به عنوان یکی از محتواهای آموزشی ویژه این کودکان ، برای بررسی و تحلیل علمی انتخاب شده است .

همچنین با توجه به کمبود مطالعات در زمینه تعیین میزان دعوت به فعالیت کتب و منابع فارسی، خاص کودکان با نیازهای ویژه ، لازم بود جهت تعیین میزان فعال بودن کتابهای این گروه از کودکان مطالعه ای انجام پذیرد. نتایج حاصل از بررسی میزان فعال یا غیر فعال بودن محتوای این کتاب می تواند میزان و سطح فعال یا غیر فعال بودن کتاب را مشخص نماید باشد که گام کوچکی در راستای اصلاح کتاب در آینده باشد.

۱-۳- اهمیت و ضرورت انجام پژوهش

بهره وری در زمینه سرمایه های اقتصادی و انسانی از ضروریات دنیای امروز و از نشانه های رشد یافتگی جوامع انسانی است. یکی از روشهای اساسی در افزایش بهره وری و تسریع رشد یافتگی فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی، اعتلاء کیفیت نیروی انسانی است که این ارتقاء و تکامل به مدد تعلیم و تربیت فعال، پویا و سازنده امکان پذیر است. چنین امکانی هنگامی فراهم می گردد که دست اندرکاران نظام آموزشی جهت دستیابی به این امر مهم به برنامه ریزی سنجیده آموزشی و درسی اقدام نمایند و محتوای برنامه های درسی در برگیرنده اساسی ترین خط مشی های اجرایی برای نیل به اهداف تعلیم و تربیت باشد(تقی پور ظهیر، ۱۳۸۵).

با توجه به این موضوع اهمیت رشد این گروه و رسیدن به استقلال جهت ادامه حیات و برآورده کردن نیاز های اولیه در راس برنامه های آموزشی ویژه قرار دارد.

باتوجه به اهمیت رسیدن کودکان با نیاز های ویژه به استقلال و خود کفایتی در زندگی شخصی و کاری لزوم توجه به رساندن این افراد به حداقل مهارت های اقتصادی و اجتماعی احساس می شود.

موفقیت یک نظام آموزشی در گرو هماهنگی اجزای متشکله آن و همسویی آنها در جهت اهداف مشخص شده و تناسب آن با ویژگی های خاص مخاطبان آموزشی است. این هماهنگی و همسویی خود نتیجه برنامه ریزی صحیح و مطابق با موازین عملی و نیز اجرای صحیح برنامه ها در عمل است، بنابراین چون کتاب درسی یکی از ابزار اصلی در آموزش است ، معلمان ناگزیرند تمام فعالیت های خود را بر محور کتاب درسی متمرکز کنند و در جهت اهداف پیش بینی شده در کتاب جریان یادگیری را هدایت کنند(تقی پور ظهیر، ۱۳۸۵).

کتاب مهارت های اجتماعی - اقتصادی دانش آموزان با نیاز ویژه با برتری دادن شیوه های عملی بر شیوه های نظری، سعی در تقویت نگرش کاربردی دارد تا آنها را در دستیابی به مهارت لازم برای یک زندگی مستقل در جامعه یاری رساند و زمینه را برای پرورش و شکوفایی مهارت های شخصی و اجتماعی و شغلی فراهم آورد. هدف آموزش و پرورش، تفهیم مطالب و محتوای مناسب و برنامه های درسی به دانش آموزان است .

از آنجایی که فهمیدن و درک مطالب درسی ارتباط مستقیمی با فعالیت های دانش آموزان در جریان یادگیری دارد ، بنابراین محتوای برنامه های درسی باید به گونه ای طراحی و تدوین شود که شاگردان را به فعالیت وادار نماید . فعالیت های یادگیری دانش آموزان تحت تاثیر عوامل متعدد و گوناگونی قرار دارد؛ از مهمترین عوامل ، چگونگی ارائه محتوای برنامه درسی است. بنابراین شیوه ارائه محتوای برنامه درسی باید به صورت خاص باشد که فراگیران را به درگیری با متن بکشانند و آن ها را به فعالیت و جنب و جوش و تلاش متفکرانه و پژوهشی ترغیب نماید و از بی توجهی و بی تفاوتی دور سازد (سلیمان پور، ۱۳۸۳).

نخستین گام جهت ایجاد امکان تحقق این هدف، انتخاب محتوای آموزشی مناسب و مطلوب است. چون هدفها بوسیله محتوا تامین می شوند، توجه به انتخاب محتوا همیشه بعنوان یک عنصر مهم برنامه ریزی درسی در نظر بوده است. کتاب درسی یکی از مواد آموزشی است و نقش مهم و اساسی در تامین اهداف آموزشی و پرورشی ایفا می کند. در نظام های آموزشی متمرکز، کتاب درسی بعنوان محصول فرایند برنامه ریزی درسی از اهمیت ویژه ای برخوردار است. لذا هر گونه تصمیم در خصوص عناصر اصلی برنامه درسی، در کتاب درسی نیز باید نمود داشته باشد (ملکی، ۱۳۸۰).

با توجه به ویژگی های خاص دانش آموزان با نیاز ویژه و توجه به نقشی که کتاب درسی در برنامه درسی ویژه این گروه از کودکان دارد همچنین جدیدالتالیف بودن کتاب مهارتهای اجتماعی - اقتصادی پایه اول پیش حرفه ای و جدیدالتاسیس بودن این دوره ایجاب می کند که تحقیقاتی پیرامون محتوای این کتاب انجام شود تا معین نماید تا چه اندازه محتوای ارائه شده فعال است و دانش آموزان را با یادگیری درگیر می نماید و آن گاه با استفاده از نتایج حاصله، نسبت به ارائه پیشنهادات برای بهتر کردن کتاب های درسی ویژه این کودکان و ارتقای کیفیت یادگیری آن ها اقدام کرد.

۱-۴- اهداف تحقیق

هدف اصلی: تحلیل محتوای کتاب مهارت اجتماعی- اقتصادی سال اول پیش حرفه ای براساس

تکنیک ویلیام رومی

اهداف ویژه:

۱-۴-۱- بررسی میزان دعوت به فعالیت محتوای کتاب مهارت اجتماعی- اقتصادی سال اول پیش

حرفه ای

۱-۴-۲- بررسی میزان دعوت به فعال بودن تصاویر کتاب مهارت اجتماعی- اقتصادی سال اول پیش

حرفه ای

۱-۴-۳- بررسی فعال یا غیر فعال بودن پرسش های مطرح شده در کتاب مهارت اجتماعی- اقتصادی

سال اول پیش حرفه ای

۱-۵- سوال اصلی

ضریب فعالیت در کتاب مهارت های اجتماعی اقتصادی سال اول پیش حرفه ای چگونه است؟.

۱-۵-۱- سوال اول: ضریب فعال بودن متن کتاب مهارت های اجتماعی اقتصادی سال اول پیش

حرفه ای چگونه است؟

۱-۵-۲- سوال دوم: ضریب فعال بودن تصاویر ارائه شده در کتاب مهارت اجتماعی- اقتصادی سال

اول پیش حرفه ای چگونه است؟.

۱-۵-۳- سوال سوم: ضریب فعال بودن پرسش های مطرح شده در کتاب مهارت اجتماعی- اقتصادی

سال اول پیش حرفه ای چگونه است؟

۱-۶-تعریف مفهومی و عملیاتی واژه ها

۱-۶-۱- تحلیل : عبارت است بیرون کشیدن و مشخص کردن طبقات معینی از صفات اشیاء یا

موجودات به قصد تعمیم و گروه بندی آنها(تقی پور ظهیر، ۱۳۸۵).

۱-۶-۲- محتوا: عبارت است از مجموعه مفاهیم، اصول، ارزشها و گرایشهایی که از سوی برنامه

ریزان و به قصد تحقق اهداف انتخاب و سازماندهی می شود(ملکی، ۱۳۸۵).

اصول و مفاهیمی که به شاگردان ارائه می شود تا ورود آنها را به فعالیت های آموزشی میسر و

رسیدن آنان را به هدف های آموزشی امکان پذیر سازد (شعبانی، ۱۳۷۱).

پس می توان گفت محتوا تمام آنچه که به دانش آموزان در قالب کتاب درسی و سایر منابع ارائه می

شود تا فراگیر آن مطالب را در ذهن خود سازمان بندی کند و یاد بگیرد، گفته می شود.

۱-۶-۳- تحلیل محتوا : بارکوس^۱ معتقد است که تحلیل محتوا به معنای تحلیل علمی پیامهای

ارتباطی است از نظر وی این روش کاملاً علمی است و با وجود جامع بودن از نظر ماهیت نیازمند تحلیل

منظم و دقیق است(هولستی^۲، سالارزاده امیری، ۱۳۷۳)

تحلیل محتوا به ما کمک می کند تا مفاهیم و مطالب ارائه شده در قالب دروس را مورد بررسی و

تحلیل علمی قرار دهیم و آن را با اهداف در نظر گرفته شده مقایسه و ارزشیابی کنیم و پیامهای موجود در

آن را بررسی تحلیل نماییم.

۱-۶-۴- دوره پیش حرفه ای : دوره ای است خاص دانش آموزان بانیازهای ویژه ، که دانش آموزان

پس از گذراندن دوره ابتدایی وارد این دوره می شوند و از آموزش های تئوری و عملی دروس بهره مند می

---

1 - Barcus

2- Holsti

شوند کلیه دانش آموزان با نیاز ویژه که در دوره سه ساله (پیش حرفه ای) با گذراندن ۷۲ واحد وارد مقطع (متوسطه حرفه ای) خواهند شد.

۱-۶-۵- کم توان ذهنی: تعریف انجمن امریکایی عقب ماندگی ذهنی (A.A.M.R) عقب ماندگی ذهنی ناظر است بر عملکرد عمومی هوش که بطور معنادار پایین تر از حد متوسط است و بطور همزمان همراه با نواقصی در رفتار سازشی فرد است که در طی دوران رشد و تحول ظاهر می شود. بعبارتی فردی را عقب مانده ذهنی می نامند که الف) در آزمونهای هوشی عملکردی پایین تر از میانگین (دو انحراف معیار) داشته باشد ب) دارای نواقص اساسی در رفتار سازشی باشد ج) این نواقص در طول دوران رشد و تحول نمود یابد نه در اثر حادثه ای در وضعیت کنونی فرد (مثلا ضربه مغزی شدید در اثر تصادف) (رایبسون و رایبسون، ۱۹۷۵، ماهر، ۱۳۷۰).

۱-۶-۶- دانش آموز با نیازهای ویژه: دانش آموزانی که به سبب نارسایی جسمانی، ذهنی، روانشناختی، هیجانی یا اجتماعی در زمینه یادگیری و سازگاری با محیط دارای مشکلاتی هستند که شامل دانش آموزان کم توان ذهنی، آسیب دیده بینایی، آسیب دیده شنوایی، معلولین جسمی حرکتی و چند معلولیتی می شوند و امکان ادامه تحصیل در مدارس عادی را ندارند. (سازمان آموزش و پرورش استثنایی کشور، ۱۳۸۶). در منابع مختلف اصطلاحات گوناگونی برای این گروه بکار برده شده مانند کودکان استثنایی، (مکوند حسینی ۱۳۸۲، میلانی فر، ۱۳۸۴ و افروز ۱۳۷۷) کودکان معلول (میلانی فر، ۱۳۸۴) و ..... اما در جدیدترین تعابیر این کودکان را کودکان با نیازهای ویژه (مک کانکی، سعیدی، ۱۳۸۳ و سازمان آموزش و پرورش استثنایی کشور، ۱۳۸۶) می نامند.

۱-۶-۷- محتوای فعال : منظور از محتوای فعال ، سازمان دادن به محتوایی است که دانش آموزان را به درگیری با متن ، تصاویر، سوالات کتاب می کشاند و آنها را به فعالیت و اکتشاف و تفکر ترغیب می نماید (ابراهیمی، ۱۳۷۹).

۱-۶-۸- محتوای غیر فعال: به محتوای اطلاق می شود که تاکید آن بیشتر بر حافظه پروری است و دانش آموزان نقش فعالی در جریان یادگیری از آن محتوا، ایفا نمی کنند(ابراهیمی ، ۱۳۷۹).

۱-۶-۹- ضریب درگیری: شاخصی است که مبین میزان فعالیت دانش آموز در فرایند یادگیری از محتوای کتب درسی است . این ضریب که از تقسیم مقوله های فعال بر مقوله های غیر فعال به دست می آید، عددی است بین صفر و بی نهایت ، اما میزان و مقدار مطلوب آن از نظر ویلیام رومی بین $\frac{1}{4}$ تا $\frac{1}{5}$ متغیر است (سلیمان پور، ۱۳۸۳).

۱-۶-۱۰- روش ویلیام رومی : منظور کاربر د ابزاری است که به وسیله ویلیام رومی ساخته شده است و در این تحقیق از آن به عنوان ابزار اصلی استفاده می شود. با استفاده از این روش می توان متن ، تصاویر و پرسش های کتاب های درسی را در دو مقوله فعال و غیر فعال دسته بندی کرد (ابراهیمی، ۱۳۷۹).

۱-۶-۱۱- شاخص درگیری : نسبت به کارگیری مقوله های فعال به کل مقوله های غیر فعال در متن ، اشکال و پرسش های کتاب (ابراهیمی، ۱۳۷۹).

۱-۶-۱۲- کتاب درسی : کتابی است که موضوع معینی از مطالب را بررسی می کند و به طور منظم تهیه شده است و برای سطح خاصی از آموزش به کار می رود و مانند یک منبع اصلی درباره مطالعه یک موضوع در رشته معینی مورد استفاده قرار می گیرد(شعاری نژاد، ۱۳۷۴).

۱-۶-۱۳- یادگیری فعال: یادگیری اثر بخشی است که فراگیرنده به طور فعال در عمل یادگیری درگیر می شود و عمل یادگیری در کنترل خود اوست.(بالدرین، ۱۹۹۸).

۱-۶-۱۴- فعالیت یادگیری: این اصطلاح بر عمل متقابل بین یادگیرنده و شرایط خارجی موجود در محیط که وی می تواند نسبت به آنها عکس العمل نشان دهد دلالت دارد (تقی پورظهیر، ۱۳۷۴).

۱-۶-۱۵- مهارت اجتماعی - اقتصادی: مهارت اقتصادی - اجتماعی شامل آموزش موقعیت ها و مکان های اجتماعی و شناخت رفتارهای مناسب در موقعیت ها و زمان های خاص و آشنایی با مهارت و مفاهیم ساده مالی و مشاغل عمومی و محلی است (معاونت برنامه ریزی آموزش و فرهنگ، ۱۳۸۵).

۱-۶-۱۶- مقوله : مقوله ها واحد های بررسی هستند که با توجه به هدف تحقیق برگزیده می شوند . مقوله ها را می توان بر اساس نظر های مختلفی به وجود آورد. مقوله ها در تحلیل محتوای توصیفی ، مفاهیمی به منظور دسته بندی هستند و در مرحله بعد ، واحد بررسی تعیین می شود (سلیمان پور، ۱۳۸۳).

این تحقیق در رابطه با تحلیل محتوای کتاب مهارت اجتماعی - اقتصادی سال اول پیش حرفه ای کودکان با نیازهای ویژه در سال تحصیلی ۸۹-۸۸ بر اساس روش ویلیام رومی (۱۹۶۸) می باشد.

این کتاب در سال ۱۳۸۸ ویزه دانش آموزان پیش حرفه ای سال اول نوشته شده است :

قطع کتاب اندکی بزرگتر از کتاب های دانش آموزان عادی است . این کتاب توسط خانم ها : پدیدار ، کریمیان، رئیسی ماکیان ، آقایان دلفان آذری و فیضی تالیف شده است .

کتاب فوق دارای ۱۶۷ صفحه ، ۸ فصل و ۲۰ درس است . هر درس شامل: به تصاویر زیر توجه کنید ، متن درس، فکر کنید و پاسخ دهید و فعالیت های تکمیلی می باشد.

متن کتاب شامل فصل های خانواده ، تدبیر در منزل ، مدرسه ، اطلاع رسانی، محیط زیست ، مشاغل، جغرافیا و حکومت می باشد. هر فصل شامل دروسی است و در هر درس اهداف ، مفاهیم و فعالیت های خاص ارائه می شود تا بتوان فراگیران را به هدف های کلی همان درس برساند. کتاب مهارتهای اجتماعی-اقتصادی برای آموزش مهارتهای اجتماعی ویژه این گروه ، در کنار فعالیتهایی چون بازدید، خرید،

آشپزی در مدرسه، نظافت و..... جهت تدریس این مهارتها در سه سال دوره پیش حرفه ای تالیف گردیده است .

فصل دوم: مبانی نظری و پیشینه تحقیق

۲-۱- مقدمه

اطلاعات و پیش زمینه های ما نسبت به دانش آموز، محتوا و مواد آموزشی، معلم، محیط و فضای آموزشی و سایر موارد، از پیش بایسته ها هر برنامه ریزی برای آموزش و پرورش است. لذا شناخت دانش آموزان و ویژگیهای کودکان و نوجوانان و طبقه بندی آنها، ویژگیهای کودکان استثنایی، کودکان با نیازهای ویژه و تعلیم و تربیت این گروه از کودکان، طبقه بندی و تعاریف کودکان استثنایی و کودکان کم توان ذهنی، برنامه درسی ویژه این گروه از کودکان، انواع مهارتها و مهارتهای اجتماعی مورد نیاز این کودکان، محتوا و مواد آموزشی ویژه این کودکان، کتب درسی، ویژگیهای مطلوب کتب درسی و چگونگی تحلیل محتوای کتب درسی و انواع روشهای تحلیل محتوا، بررسی میزان فعال بودن کتب درسی با استفاده از تکنیک ویلیام رومی به بررسی کتاب مهارتهای اجتماعی اقتصادی سال اول پیش حرفه ای می پردازیم. در بخش پژوهشهای تجربی پژوهشهایی که در زمینه تحلیل محتوای کتب درسی، خصوصاً کتب تعلیمات اجتماعی وجود داشته آمده است و در نهایت نیز تحقیقاتی که در داخل و خارج کشور در زمینه تحلیل محتوا با نگاه به روش ویلیام رومی، آمده است، تا با دیدی جامع نسبت به این گروه از کودکان و ویژگیهای آنها به بررسی و تحلیل علمی یکی از منابع آموزشی ویژه این گروه از کودکان یعنی کتاب مهارتهای اجتماعی- اقتصادی سال اول پیش حرفه ای پردازیم.

اگر توسعه کمی و کیفی دانش و اطلاعات را زیربنای پیشرفت جوامع بشری به حساب آوریم قطعاً

کتاب نقش ارزنده ای را در انتقال این اطلاعات ایفا خواهد کرد. ارزیابی و تحلیل محتوای کتاب از جمله اقداماتی است که می تواند به بهبود کمی و کیفی محتوا کمک کند و به ایفای بهتر نقش این رسانه بینجامد.

در نظام جدید آموزش و پرورش کودکان استثنایی، تاکید بر فعالیت فراگیران بیشتر شده است و سعی شده که مطالب به طور طوطی وار حفظ نشود و به صورت کاربردی و فعال ارائه شوند.

کتاب مهارت های اجتماعی - اقتصادی نیز که از جمله کتاب های مخصوص دانش آموزان با نیازهای ویژه در دوره پیش حرفه ای است هم به موازات این گرایش با تغییر ساختار خود به سمت پرورش مهارت ها و آموزش فعالیت ها به فراگیران حرکت می کند. در این پژوهش این کتاب مورد تحلیل علمی قرار می گیرد تا میزان توفیق آن در نیل به اهدافش مشخص شود.

این کتاب به روش ویلیام رومی تحلیل نشده است و تحقیقاتی که بر روی این کتاب صورت گرفته است به صورت پرسش نامه و نظرخواهی از دبیران درباره محتوای کتاب بوده است.

بنابراین لازم بود تا این محتوا تحلیل شده و نقایص احتمالی آن مشخص شود و با توجه به ویژگی های خاص دانش آموزان با نیازهای ویژه، ضمن معرفی این افراد و کتاب مربوطه، به شیوه ویلیام رومی این کتاب مورد تحلیل و بررسی قرار گیرد. تحقیقات پیشین در زمینه تحلیل محتوای کتابهای دوره پیش حرفه ای ویژه دانش آموزان با نیازهای ویژه به ندرت وجود دارد، بنابراین چون کتاب مهارت های اجتماعی - اقتصادی سال اول پیش حرفه ای تقریباً با کتابهای اجتماعی دبستان عادی یکسان است، در برخی از موارد به تحقیقات انجام شده در مورد کتابهای عادی مقطع دبستان اشاره گردیده است.

۲-۲- مبانی نظری

آموزش و پرورش یا به تعبیری تربیت از ضروریات زندگی انسان است و گرچه نبود آن حیات انسان را تهدید نمی کند، اما انسان بواسطه اینکه کمالش نیاز به گذر و گذار از مراحل چند است لذا برای بلوغ فکری و رسیدن به سر حد کمال نیازمند آموزش و پرورش است. افلاطون بعنوان یکی از نخستین مربیان می گوید در اثر تربیت روح انسان، به بلندترین پایه جمال و کمال می رسد، بنابراین عالی تر و مقدس تر از تربیت فنی نیست (ندیمی و همکاران، ۱۳۷۷).

تعریف دیگر، آموزش و پرورش را رشد قوه قضاوت صحیح، مسئولیت پذیری، خود آگاهی و ایجاد روحیه نقاد، خلاق و متفکر در برخورد با مسائل فردی و اجتماعی می داند، که مهم تر از همه رسالت هدایت و تکامل فردی و اجتماعی در ابعاد مختلف را به نحو احسن به عهده دارد. (ندیمی و همکاران، ۱۳۷۷) تعریفی که جامع تراز تعاریف دیگر است و آموزش و پرورش را نه یک مفهوم بلکه دو مفهوم مستقل با تعاریف متفاوت در نظر می گیرد.

پرورش که معادل واژه لاتین Education است عبارت است از جریانی مستمر و منظم که هدف آن کمک به رشد شناختی، جسمانی، روانی، اخلاقی و اجتماعی یا بطور کلی رشد شخصیت پرورش یابندگان در جهت کسب هنجارهای مورد پذیرش جامعه و کمک به رشد و شکوفایی استعدادهای آنها، آموزش که نه یک نهاد است نه یک دوره بلکه فعالیتهایی است در خدمت پرورش عبارت است از فعالیتهایی که بمنظور ایجاد یادگیری در یادگیرندگان از جانب آموزگار یا معلم طرح ریزی می شود و بین آموزگار و یک یا چند یادگیرنده بصورت کنش متقابل جریان می یابد این تعریف آموزش رو در روی کلاسی است و بطور عام نیز به هرگونه فعالیت یا تدبیر ازپیش طرح ریزی شده که هدف آن ایجاد یادگیری در یادگیرندگان است، آموزش می گویند (سیف، ۱۳۷۲).

پس از ارائه تعریفی مختصر از آموزش و پرورش به بررسی دیدگاهها در خصوص طبقه بندی کودکان می پردازیم چرا که کودک و نوجوان استثنایی مانند هر کودک و نوجوان دیگر ابتدا کودک یا نوجوان است و بعد کودک یا نوجوانی است با ویژگیهای استثنایی و منحصر بفرد (افروز، ۱۳۷۷).

۲-۳- دانش آموزان با نیاز ویژه

انسان ها در برخورد با یکدیگر با توجه به مشاهده یا تماس های مستقیم و غیر مستقیم با فرد و مقایسه او با کسانی که در طول زندگی دیده اند قضاوت می کنند. گر چه ممکن است درست باشد ولی دقیق و بری از تعصب نیست. بنابراین برای اینکه بتوانیم تفاوت های بین فردی و درون فردی را دقیق تر بسنجیم و به مفهوم واقعی «استثنایی» پی ببریم، به وسایلی برای سنجیدن نیاز داریم. فرض بر این است که می توان وسایل سنجش و معیارهایی که به تعبیری آنها را آزمون های روانی می نامند، تعبیه کرد. با استفاده از آزمون های روانی که پایایی و روایی قابل اطمینان داشته باشند می توان تصویر روشن و قابل مقایسه ای از خصوصیات و توانایی های دانش آموزان به دست آورد که برای ساختن آزمون های روانی و تعبیر و تفسیر نتایج آنها از منحنی احتمالات طبیعی فرضی استفاده می شود. افراد با خصوصیتی مانند: هوش، شخصیت، توانایی خواندن و غیره را که در وسط منحنی قرار می گیرند $\frac{2}{3}$ «بهنجار» یا «طبیعی» و بقیه را که در دو طرف راست و چپ منحنی قرار می گیرند «نابهنجار» و یا «استثنایی» می نامند.

مثلا اگر این آزمون را برای کودکان ۶ تا ۱۵ ساله که به صورت تصادفی انتخاب شده اند اجرا کنیم

تقریبا ۶۸ درصد آنها نمرات متوسط و درصد بسیار کمی نمرات بسیار بالا یا بسیار پایین می گیرند افرادی

که از نظر هوشی نمرات پایین می گیرند «عقب مانده ذهنی» «کند ذهن» «تهی مغز» و غیره لقب می

دهند (نادری و نراقی، ۱۳۶۹).

کودک استثنایی قبل از هر چیز کودک است و سپس کودکی است با خصوصیات و ویژگیهای استثنایی نسبت به سایر کودکان. همه افراد از نظر خصوصیات جسمانی، ذهنی، روانی و غیره نسبت به هم، دارای تفاوت‌های خاصی می‌باشند. لذا هر فرد نسبت به دیگری استثنایی است. اما منظور از کودکان استثنایی به عنوان یک اصطلاح تخصصی، تفاوت‌های جزئی و طبیعی میان افراد نیست. چرا که کودک استثنایی کودکی است که از نظر جسمانی، روانی، هوشی، عاطفی و اجتماعی به میزان قابل توجهی نسبت به همسالان خود متفاوت است و نمی‌تواند به نحو مطلوب و موثر از برنامه‌های آموزشی و پرورشی عادی استفاده کند و نیازمند توجه خاص، آموزش ویژه و خدمات فوق‌العاده می‌باشد (مکوند حسینی، ۱۳۸۲).

۲-۴- تعریف کودکان استثنایی

به کودکی استثنایی گفته می‌شود که برخلاف اکثریت افراد همسن خود در شرایط عادی قادر به سازگاری با محیط نباشد و از نظر فکری، جسمی، عقلی، رفتاری و عاطفی با همسالان خود تفاوت کلی داشته و احتیاج به روش‌های خاص تربیتی، آموزشی و درمانی داشته باشد تا بتواند از استعداد خود نهایت استفاده را بکند (مکوند حسینی، ۱۳۸۲).

لغت استثنایی اصولاً یک اصطلاح آموزشی است. مربیان آموزش و پرورش و مشاوران در زمره اولین کسانی هستند که به محدودیتهای یادگیری، عاطفی، شخصیتی، اجتماعی و سایر مشکلات این افراد پی می‌برند و در رفع آن با روشهای موجود و پیشگیری از مشکلات آتی اقداماتی را انجام می‌دهند. عنوان کودک استثنایی در مکاتب آمریکا و انگلستان متفاوت است. در آمریکا به تمام کودکانی که به نحوی با کودکان طبیعی همسن خود متفاوت هستند، استثنایی گفته می‌شود. مسلماً با قبول این تعریف کودک نابینا، ناشنوا، عقب مانده ذهنی، تیز هوش و..... همه استثنایی هستند. در انگلستان لغت استثنایی را محدود به